

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

ԳԱՑԱՆԵ ՄԿՐՏՈՒՄՑԱՆ

ԵՊՀ արաբագիտության ամբիոնի դասախոս

**«ՀԱՅ-ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԱՌՆՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ»
ԱՌԱՐԿԱՅԻ ԴԱՄԱՎԱՆԴՄԱՆ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԵՏԵՐԸ**

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. Պատմամշակութային առնչություններ, մեթոդաբանական հիմք, մասնագիտական կարողություններ, բանավեճ-քննարկում, հայ-արաբական հարաբերություններ, գործառնական հմտություններ, միջնադարյան աղբյուրներ, արաբական իշխանություն, հարկի վճարում, նախարարական դաս:

Ключевые слова и выражения: культурно - исторические отношения, методологическая основа, профессиональные способности, дискуссия – обсуждение, армяно-арабские взаимоотношения, операционные навыки, средневековые источники, арабская власть, платеж налогов, министерский класс.

Key words and expressions: historical and cultural implications, methodological foundation, professional abilities, discourse- discussion, Armenian-Arabian relations, operational skills, medieval sources, Arabian authority, tax payment, ministerial class.

«Հայ-արաբական պատմամշակութային առնչություններ» դասընթացում դիտարկվում են առարկայի դիսցիպլինար սահմանների ընկալումներն ու նրա ֆունկցիոնալ ընդլայնումները:

Դասընթացի նպատակն է հնարավորություն տալ ուսանողներին ծանոթանալու պատմական այն համատեքստին, որում ձևավորվել են հայարաբական հարաբերությունները, հետևել դրանց զարգացման ընթացքին ժամանակային լայն կտրվածքով՝ սկսած այդ հարաբերությունների ձևավորման հին ժամանակներից մինչև արաբական տիրապետության հաստատումը Հայաստանում և նաև հետագա դարերում:

Դասընթացի շրջանակներում դրվում են մի քանի խնդիրներ: Նախ՝ ուսանողների մեջ ձևավորել մասնագիտական հմտություններ՝ վերլուծելով հայ-արաբական առնչություններին վերաբերող փաստական նյութերը, քննադատորեն իմաստավորելով հայ-արաբական հարաբերությունների վաղ և արդի շրջանները, դիտարկելով դրանք տարբեր քաղաքական համատեքստերում: Այնուհետև՝ ուսանողների մեջ ձևավորել ընդհանրական կարողություններ՝ վերլուծելով ընդհանուր առմամբ *մշակութային առնչություններ* հասկացությունը, ընդգրկել նրանց մտքերի

փոխանակման ձևաչափով քննարկումների, նորացնել մոտեցումները մշակութային հարաբերությունների հիմնախնդիրների նկատմամբ:

Դասընթացի ավարտին ուսանողը ձեռք կբերի մշակութային առնչությունների, պատմական փաստերի և դրանց գործառնական ընդլայնումների իմացություն, կիմանա հայ սեմական, մասնավորապես՝ հայ-արաբական լեզվական փոխանցումները, կըմբռնի մշակութային երկխոսության կարևորությունը երկու երկրների հարաբերությունների մեջ:

Դասընթացի յուրահասկությունն այն է, որ այն հիմք է հանդիսանում արաբագետների համար գործառնական հմտությունների ձեռքբերմամբ նորովի մեկնաբանելու արդի շրջանում մուսուլմանական, մասնավորապես արաբական երկրներում ընթացող քաղաքական գործընթացները:

Առարկայի դասավանդման մեթոդաբանական հիմքերը սերտորեն կապված են աղբյուրագիտական վերլուծությունների հետ, մեծ տեղ են հատկացվում արաբական միջնադարյան աղբյուրների թարգմանությանը և դրանց համադրմանը հայկական աղբյուրների հետ, պատմական հավաստի ու ճշգրիտ կոնստեքստում ծանոթանալու հայ-արաբական վաղնջական շփումներին:

Դասընթացի դասավանդման և ուսումնառության մեթոդներն ու եղանակներն են դասախոսությունները, բանավեճ-քննարկումները, լսարանային ներկայացումները, սեմինարները և հետքննական վերլուծությունը: Դասընթացում կարևորվել են հետևյալ թեմաները. Արաբական արշավանքների և իշխանության հաստատման շրջանը (7-9-րդ դարեր): Մատնանշվում է, որ 640-ականներին դեպի Հայաստան սկսված արշավանքների արդյունքում հայոց իշխան Թեոդորոս Ռշտունու և Ասորիքի կուսակալ Մուավիայի միջև 652-ին կնքվում է մի դաշնագիր, որով Հայաստանը պահպանում էր իր ինքնավարությունը՝ ձեռք բերելով 15 հազարանոց զորք ունենալու իրավունք, 3 տարով ազատվելով Արաբական խալիֆայությանը հարկ վճարելուց: Շեշտվում է, որ այս պայմանագիրը գործնական մեծ նշանակություն ունեցավ հայ-արաբական ռազմական համագործակցության համար, քանի որ Հայոց իշխանը Մուավիայի կողմից ստացավ իշխանություն տարածաշրջանների երկրների՝ Վիրքի, Աղվանքի, Մերձկասպյան շրջանների վրա, որոնց սահմաններում 701թ. կազմավորվեցին նախարարներն ու կաթողիկոսները. նրանք անմիջական շփումներ են ունեցել արաբ ամիրաների ու խալիֆաների հետ՝ այդպիսով փորձելով լուծել երկրի առաջ ծառացած խնդիրները:

Դասընթացի կարևոր թեմաներից է նաև արաբական ամիրայությունների հաստատումը Հայաստանում, որն ուներ ռազմական և քաղաքական նպատակներ: Այն ոչ միայն հնազանդ կպահեր տեղի բնակչությունը, այլև առաջնային նշանակություն կունենար Բյուզանդիայի և

խագարների դեմ պայքարում: Մատնանշվում է, որ արաբական ցեղերի հաստատմանը Հայաստանում նպաստեց նաև հայ նախարարական դասի զանգվածային արտագաղթը երկրից քաղաքական, տնտեսական պատճառներով: Հետագայում Հայաստանում մնացած նախարարները Բագրատունի տոհմի գլխավորությամբ պայքար սկսեցին նրանց դեմ: Դասընթացում դիտարկվել է այնպիսի կարևոր թեմա, ինչպիսին է Ֆաթիմյան խալիֆայության մեջ հայազգի նախարարների խաղացած դերը: Շեշտվում է, որ նրանց գործունեությունը բարձր է գնահատվել Ֆաթիմյան խալիֆաների կողմից, և հայազգի նախարարներին հաջողվել է Եգիպտոսը դուրս բերել տիրող քառսային վիճակից, հաստատել օրինականություն, զարկ տալ տնտեսության զարգացմանը և լինել երկրի փաստական իշխողներ:

Դասընթացի շրջանակում առանձին ուշադրություն է դարձվում նաև հայկական գաղթօջախների կազմավորման պատմությանը Մերձավոր Արևելքի երկրներում: Ցույց է տրվում, որ 8-րդ դարի սկզբին հայոց ծայր առած արտագաղթի պատճառներն էին հայ պետականության անկումը, օտարի լուծը, ծանր հարկերը և այլն: 9-րդ դարում արշավելով Հայաստան՝ արաբական զորքերը զգալի թվով հայեր գերի տարան Միջագետք ու Ասորիք, որտեղ 10-11-րդ դարերում առաջացան հայկական բազմաթիվ իշխանություններ:

Նշվում է, որ տեղի հայերը մեծ դեր էին խաղում Անտիոքի, Տրիպոլիի և այլ նավահանգիստներում կատարվող միջազգային տարանցիկ առևտրի մեջ: Այս գաղութներում գործել են նաև գրչության մի քանի օջախներ: Հայկական գաղթավայրեր առաջացան նաև Եգիպտոսում, Երուսաղեմում:

Հայ-արաբական պատմական առընչությունների պատմության մեջ առանձնահատուկ տեղ են գրավում նաև Գիլիկիայի հայկական իշխանությունները. դաշինքի մեջ մտնելով մոնղոլների հետ՝ նրանց հետ մասնակցեցին մամլուքների դեմ արշավանքներին՝ լարվածություն առաջացնելով հայ-մամլուքյան հարաբերություններում: 1323թ. հայոց իշխան Օշին Պայլին հաջողվեց հաշտության պայմանագիր կնքել մամլուքների հետ, սակայն որոշ ժամանակ անց վերջիններս խախտեցին պայմանագիրը և գրավեցին Սիսը:

Դասընթացի շրջանակում ներկայացվում է շատ կարևոր մի թեմա՝ արաբական դրամների շրջանառությունը միջնադարյան Հայաստանում: Ցույց է տրվում, որ արդեն 7-րդ դարի երկրորդ կեսին Արաբական խալիֆայությունում թողարկվեցին սասանյան և բյուզանդական դրամների ընդօրինակությամբ արաբական դրամներ, որոնք հայտնի են, այսպես կոչված, արաբա-սասանյան և արաբա-բյուզանդական դրամներ անուններով: Դիտարկվում է, որ խալիֆայության համար միասնական դրամական սիստեմի ստեղծումն իրականացվեց խալիֆա Աբդ ալ-Մալիքի

հատուկ ռեֆորմով 696-697թթ: Այդ դրամները թողարկվում էին արաբատառ արձանագրություններով՝ քաղված Դուրանի ասություններից:

Դասընթացում առանձին թեմա է հատկացվում նաև Հայաստանի տարածքում արաբական վիմագիր արձանագրությունների առկայությանը: Հայաստանի տարածքում 500-ից ավելի արաբական արձանագրությունները՝ կազմված 8-16-րդ դարերում, վկայում է արաբերենի յուրահատուկ գործառույթի մասին քրիստոնյա բնակչության համար, որպես հաղորդակցության միջոց նվաճողների հետ: Նշվում է, որ մեզ հասած հնագույն արաբերեն արձանագրությունը թվագրվում է 8-րդ դարի կեսով (Զվարթնոց): Այս արաբերեն արձանագրությունները Հայաստանի տարածքում տալիս են կարևոր տեղեկություններ ըմբռնելու երկրի հասարակական-տնտեսական անցուղարձը:

Դասընթացի շրջանակում դիտարկվում է նաև «Սասունցի Դավիթ» էպոսը՝ որպես հայ-արաբական հարաբերությունների արտացոլում: Շեշտվում է, որ այս էպոսի հիմքում ընկած են իրական դեպքեր ու դեմքեր. 850-ին Արաբական խալիֆայությունը Հայաստան է ուղարկում Յուսուֆ ոստիկանին, Սասունի բնակիչները ջարդում են նրա զորքը և սպանում նրան: Էպոսը առաջին հերթին արտացոլում է հայ ժողովրդի հերոսական պայքարը օտար նվաճողների դեմ:

Մատնանշվում է, որ վեպն իր չորս հիմնական ճյուղերով կազմվել և ամբողջացել է 7-13-րդ դարերի Սասունի և ընդհանրապես Հարավային Հայաստանի Բաղդադի և Եգիպտոսի արաբական բռնապետությունների հետ ունեցած թշնամական հարաբերությունների և հերոսական մաքառումներով լի ժամանակների խորին ազդեցության տակ:

Գ. Մկրտումյան

«Հայ-արաբական պատմամշակութային առնչություններ» առարկայի դասավանդման մեթոդաբանական հայեցակետերը

Ամփոփում

Հոդվածում ուսումնասիրության նյութ են դարձել վերոհիշյալ առարկայի դասավանդման հետ կապված հարցերը, սահմանվել են դասընթացի նպատակը և հիմնական խնդիրները: Ցույց է տրվել, որ այս դասընթացը նպատակ ունի նաև արաբագետ ուսանողների մոտ գործնական և տեսական հմտությունների ձևավորմանը, ճիշտ մեկնաբանելու նաև արդի շրջանում Մերձավոր Արևելքում, մասնավորապես արաբական երկրներում ընթացող քաղաքական գործընթացները:

Г. Мкртумян

Методические взгляды преподавания предмета “армяно- арабские культурно- исторические отношения”

Резюме

В данной статье предметом изучения стали вопросы, связанные с преподаванием вышеотмеченного предмета, были определены цель и основные задачи курса. Было показано, что у курса имеется цель формирования у студентов- арабистов практических и теоретических навыков, умения правильно комментировать политические процессы, происходящие в данное время на Ближнем Востоке, в особенности в арабских странах.

G. Mkrtumyan

Methodological viewpoints of teaching the subject “Armenian-Arabian historical and cultural implications”

Summary

Issues connected with the teaching of the subject mentioned above have become research material of this article. Purpose and general objectives of subject have been defined. It was shown that the aim of the course is to form practical and theoretical skills of arabist-students and their ability to comment ongoing political processes in Near East, especially in Arabian countries at the present